

ПАНЕЛЬ ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ

*Олександра Гуманенко,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри української філології та журналістики,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

ТИПОЛОГІЯ НАУКОВИХ РЕЦЕНЗІЙ

Наукова рецензія — це оснований на фактах і зумовлений соціокогнітивними чинниками документ наукової комунікації, який із метою забезпечення якісного наукового діалогу містить критичний розбір та оцінку наукового твору для рекомендації його до захисту, друку, отримання гранту тощо, а також для оцінювання вже опублікованого наукового твору [2].

Наукова рецензія відрізняється від рецензії як жанру літературно-художньої критики або публіцистики. Вона створюється *науковцем (науковим редактором)* і на *науковий твір*, що зумовлює специфіку самого процесу рецензування. Існують певні протиріччя в поглядах дослідників на загальну класифікацію рецензій. [1, с. 119].

Насамперед слід чітко визначити, що мається на увазі під внутрішнім та зовнішнім рецензуванням.

Найповніше висвітлює типологію рецензій М. В. Урнов, який до внутрішніх рецензій відносить такі, які пишуться звичайно в конкретно-практичних цілях у видавництвах, наукових установах і закладах, у громадських і керівних організаціях, а до зовнішніх, — ті, які призначені для публікації в пресі [4, с. 304].

Розглянемо, які види рецензій виокремлюються в межах названих нами видів рецензування. За М. В. Урновим, зовнішнє рецензування представлене друкованою рецензією, яку, на нашу думку, сьогодні доцільніше називати «постпублікаційною», тому що такий термін буде сприяти кращому вираженню функціональності зовнішньої рецензії, підкреслить те, що вона з'являється в науковому друкованому органі на готову наукову працю. Зовнішні рецензії вирізняються тим, що створюються для потенційно ширшого аніж сам твір кола читачів.

У свою чергу, внутрішні рецензії не розраховані на велику аудиторію. Вони призначені для автора та працівників видавництва і редакцій. До рецензії удаються на всіх етапах видавничого процесу, і вона впливає на всі сторони редакційної роботи. Серед системи внутрішнього рецензування виокремлюється видавнича (тобто допублікаційна — *О. Г.*) рецензія, яка у свою чергу поділяється на внутрішньовидавничу та зовнішньовидавничу [4, с. 304–305].

Внутрішньовидавнича рецензія пишеться редактором і може кваліфікуватися як робоча, чийм призначенням є виявлення характеру й основних моментів доопрацювання наукового твору, а для створення зовнішньовидавничої рецензії, що визначається як оціночна, запрошуються рецензенти, її метою є встановлення придатності авторського оригіналу для видання [4, с. 308–309].

Зауважимо, що термін «видавнича рецензія» та терміни на позначення її різновидів («внутрішньовидавнича» і «зовнішньовидавнича») не повністю виражають сутність наукової комунікації у сфері рецензування. Рецензування наукових творів відбувається не лише в наукових видавництвах, а й у редакціях (маємо на увазі, наприклад, підготовку наукових збірників у вищих навчальних закладах), тому на позначення цього виду рецензій слід використовувати або термін «*видавнича рецензія*», або «*редакційна рецензія*» — у залежності від того, де відбувається робота над науковим твором. Щодо різновидів видавничої/ рецензії, то тут пропонуємо вживати терміни «*редакторська рецензія*» та «*експертна рецензія*», оскільки такі визначення точніше відображають діяльність суб'єктів процесу рецензування. Також дискусійним є точність визначення редакторської та експертної (за М. В. Урновим, внутрішньовидавничої та зовнішньовидавничої) рецензії як робочої і оцінювальної, оскільки у світлі свого функціонування робоча рецензія теж є оцінювальною (редактор теж оцінює твір зі свого погляду), а оцінювальна рецензія створюється для роботи над твором і теж певною мірою є робочою (рецензент теж визначає сильні та слабкі сторони наукового твору, пропонує поліпшення тощо), тобто, як вказує сам М. В. Урнов (чим, фактично, заперечує попередній поділ рецензій на робочі та оцінювальні), ці рецензії «містять оцінювальну і робочу частини — окремо чи в певному поєднанні» [3, с. 123]. Таким чином, на нашу думку, ми можемо говорити про робочі та оцінювальні рецензії лише в контексті їх змістової структури.

Крім рецензій, які пишуться у видавництві/редакції або створюються на їх замовлення рецензентами, існує ще один різновид рецензії — так званої супровідної. Супровідними є ті рецензії, які передбачають оцінювання наукового твору для подальшого опублікування і які «супроводжують» науковий твір до видавництва (редакції). Наприклад, супровідною рецензією ми можемо назвати рецензію наукового керівника (провідного науковця) на студентську, магістрантську, аспірантську або іншу наукову роботу, яка створюється не за замовленням, а за вимогою редакційно-видавничого органу, і з якою науковий твір приходить до редакції або видавництва наукової літератури.

Супровідне рецензування може бути зовнішнім — проведеним рецензентом, який не є працівником тієї самої наукової установи або вищого навчального закладу, що і автор роботи, і (або) внутрішнім — рецензія пишеться фахівцем, який є безпосереднім колегою автора.

У зв'язку з вищевикладеним може виникати сплутування понять зовнішнього і внутрішнього рецензування. Відтак, пропонуємо називати зовнішнє і внутрішнє рецензування — постпублікаційним і допублікаційним відповідно.

Під *допублікаційною рецензією* ми розуміємо документ, створений для оцінювання та визначення подальшої долі призначеної для захисту або публікації наукової роботи. А під *постпублікаційною* — рецензію, опубліковану в науковому виданні на вже оприлюднену наукову продукцію.

Список використаної літератури

1. Гуманенко О. О. Особливості типологічної характеристики рецензій на наукові твори. *Наукові записки*. 2011. № 3. С. 119–126.
2. Гуманенко О. О. Як написати хорошу рецензію: соціокультурні та видавничі аспекти наукового рецензування : монографія. Кропивницький : ЦДПУ, 2021. 196 с.